

Autizam (promatranje razvoja djeteta s autizmom u vremenskom razdoblju od dvije godine)

Đurkinjak, Maja

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:403554>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-12**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI
STUDIJ**

Maja Đurkinjak

**AUTIZAM (PROMATRANJE RAZVOJA DJETETA S AUTIZMOM U
VREMENSKOM RAZDOBLJU OD DVIJE GODINE)**

Završni rad

Čakovec, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Čakovec)

Maja Đurkinjak

**AUTIZAM (PROMATRANJE RAZVOJA DJETETA S
AUTIZMOM U VREMENSKOM RAZDOBLJU OD DVIJE
GODINE)**

Završni rad

MENTOR:

Dr. sc. Monika Kukuruzović, dr. med

Čakovec, 2022.

ZAHVALE

Želim zahvaliti svojoj mentorici i profesorici dr.sc. Moniki Kukuruzović, dr. med. na podršci, savjetima, strpljenju te organiziranosti koju mi je pružala tijekom pisanja ovoga rada.

Zahvaljujem se ponajprije roditeljima dječaka koji su bili uz mene sve ovo vrijeme i potkrjepljivali me informacijama te me detaljnije uputili u teškoće koje ima njihovo dijete.

Zahvaljujem se svim profesorima koji su svojim trudom prenijeli znanje na moje kolege i mene.

Hvala mojoj kolegici Luciji s kojom su moji dani na ovom fakultetu bili ljepši i lakši, što je bila tu uz mene u problemima i teškim danima tijekom ove tri godine.

Hvala odgojiteljicama Jeleni Škrbec, Tajani Polek i Ivani Džoja iz Dječjeg vrtića Vrtuljak koje su me upućivale na pravi put te mi prenijele mnogo znanja u struci ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja i bile tu za mene kada mi je trebala podrška.

I za kraj, želim zahvaliti svojoj obitelji, roditeljima Nikolini i Draženu, sestri Ani, te prijateljici Franki, koji su uz mene od prvog dana mog studiranja pa sve do kraja.

Sadržaj

SAŽETAK	6
1. UVOD	1
2. EMOCIONALNI I SOCIJALNI RAZVOJ	2
2.1. OSOBNA KOMPETENCIJA.....	2
2.1.1. Svijest o sebi i samosvjesnost osjećaja	2
2.1.2. Samopouzdanje i Samopoštovanje	3
2.1.3. Emocionalna stabilnost i samoregulacija	4
2.1.4. Samostalnost i neovisnost.....	4
2.1.5. Samozaštita	5
2.2. SOCIJALNA I GRAĐANSKA KOMPETENCIJA.....	5
2.2.1. Prosocijalna ponašanja.....	6
2.2.2. Moralno rasuđivanje i odgovornost.....	7
2.2.3. Prava i pravila	7
2.2.4. Odnosi s vršnjacima i odraslima	8
2.2.5. Demokratsko odlučivanje.....	9
2.2.6. Socijalna solidarnost.....	9
2.3. INICIJATIVNOST I PODUZETNIŠTVO.....	10
2.3.1. Inicijativa	10
2.3.2. Samomotivacija	11
2.3.3. Timski rad	12
3. SPOZNAJNI RAZVOJ	12
3.1. MATEMATIČKA KOMPETENCIJA I KOMPETENCIJE U PRIRODOSLOVLJU I TEHNOLOGIJAMA.....	13
3.1.1. Opažanje, Pažnja, Pamćenje.....	13
3.1.2. Temeljne misaone operacije	13
3.1.3. Stjecanje pojmova i odnosa među njima	14
3.1.4. Rješavanje problema	15
3.1.5. Početna matematika	15
3.1.6. Informiranost o svijetu oko sebe	16

3.1.7.	Ekologija	17
3.2.	UČITI AKO UČITI	17
3.2.1.	Motivacija i samoorganizacija, metakognicija, samoevaluacija.....	17
4.	KOMUNIKACIJA, IZRAŽAVANJE I STVARANJE.....	18
4.1.	KOMUNIKACIJA NA MATERINSKOME JEZIKU	18
4.1.1.	Slušanje i razumijevanje govora, izražavanje govorom i predčitačke vještine, komunikacija na stranom jeziku	19
4.2.	KULTURNA SVIJEST I IZRAŽAVANJE.....	20
4.2.1.	Kulturni identitet, interkulturalizam	20
4.2.2	Kreativno izražavanje ideja, iskustva i osjećaja djeteta	21
4.3.	DIGITALNA KOMPETENCIJA	21
4.3.1.	Osnove informacijsko komunikacijske kompetentnosti	21
5.	MOTORIČKI RAZVOJ	22
5.1.	MOTORIČKA KOMPETENCIJA, OSNOVE MOTORIČKE SPOSOBNOSTI	22
5.1.1.	Osnovni oblici kretanja, složene motoričke vještine.....	22
5.1.2.	Preciznost motorike i grafomotorika	23
6.	ZAKLJUČAK.....	24
7.	LITERATURA.....	26

SAŽETAK

Tema ovoga završnoga rada je *Promatranje djeteta s autizmom u vremenskom razdoblju od dvije godine*. Autizam se može dijagnosticirati vrlo rano i to je poremećaj koji osobu prati cijeli život. U ovome radu prati se razvoj jednoga dječaka kojemu je dijagnosticiran poremećaj iz spektra autizma. Njegove kompetencije u usporedbi s razvojem zdrave djece, navedene su u samome radu. Informacije koje se navode u radu preuzete su iz osobnog iskustva roditelja dječaka te iz stručne literature. Terapije koje je dječak redovito pohađao su: terapija rane intervencije do pete godine koje uključuju: logopeda, defektologa, senzornu integraciju, neurofeedback te Tomatis metoda. Cilj ovog rada je ukazati na važnost raznih terapija, edukacije te procjena u slučaju dijagnosticiranja bolesti. Ovim radom dokazano je kako dječak, uz potporu svojih roditelja i vođenja na različite terapije, unapređuje svoj rast i razvoj. Iz sveg navedenog možemo zaključiti da bi u današnje vrijeme autizmu kao poremećaju trebalo posvetiti više pažnje u terapijsko rehabilitacijskim institucijama, jer je terapijski napredak kod djece oboljele od autizma moguć bez obzira na to što je proces težak i dugotrajan.

Ključne riječi: *autizam, emocionalni i socijalni razvoj, spoznajni razvoj, komunikacija, izražavanje i stvaranje, motorički razvoj*

ABSTRACT

The topic of this thesis is Observing a child with autism over a period of two years. Autism can be diagnosed very early and it is a disorder that accompanies a person throughout their whole life. This thesis follows the development of a boy diagnosed with an autism spectrum disorder. His competencies compared to the development of healthy children are listed in the thesis. The information provided in the thesis is taken from the personal experience of the boy's parents and from the professional literature. Treatments that the boy regularly attended were: early intervention treatment for up to the age of five years, which include: speech therapist, special educator, sensory integration, neurofeedback and the Tomatis method. The aim of this thesis is to point out the importance of various treatments, education and assessment when diagnosed with the disease. This thesis proves that, with the support of his parents and the attendance of various treatments, the boy's growth and development is improved. From all above we can conclude that, autism as a disorder should gain more attention nowadays from therapeutic rehabilitation institutions because the therapeutic progress of the children with autism is possible despite the fact that the process is difficult and time consuming.

Keywords: autism, emotional and social development, cognitive development, communication, expression and creation, motor development

1. UVOD

Autizam se uvrštava u pervazivne razvojne poremećaje dječje dobi u kojoj su zahvaćene sve psihičke funkcije. Karakteristike koje obilježavaju poremećaj *autizam* su: nenormalnost uzajamnih socijalnih odnosa i modela komunikacije, učestalost stereotipnih radnji, češće ponavljajuće aktivnosti i ograničeni interesi. Ponašanje koje je također primijećeno je učestala osamljenost kod djece, zanemarivanje i ignoriranje te isključivanje od podražaja koji dolaze izvana (Kanner 1943, Nikolić – Marangunić – et al. 2004: 141). Kanner je usamljenost i samostalnu igru smatrao jednim od najbitnijih simptoma autizma, razlog tome je taj što takva djeca s takvim odnosom prema društvu ne mogu uspostaviti uobičajene odnose s vršnjacima i odraslima. Djeca koja imaju poteškoća u autističnom spektru, pokazuju snažnu opsesivnu želju da se okolina oko njih ne mijenja te da ostane jednolična. Učestalost stereotipnih radnji kod djece s autizmom jedan je od obrazaca koje djeca neprestano ponavljaju i ako ih netko prekida u tome djeca postaju vrlo uznemirena što dovodi do agresivnosti i autoagresivnosti. Smatralo se da je *autizam* u prošlosti bio srodan shizofreniji (Wing 1987.) (Nikolić – Marangunić – et al. 2004: 141) sve dok DSM-III nije uveo termin *pervazivnih razvojnih poremećaja*, razlika koja odvaja autizam od shizofrenije je ta što autizam uključuje ozbiljnu nenormalnost u procesu razvoja po čemu se razlikuje od mentalnih poremećaja koji se javljaju i razvijaju kod odraslih osoba. Autizam je četiri puta učestaliji kod djece muškog spola. Razotkrivanje poremećaja autizma do treće godine djetetove dobi objedinjuje simptome zakašnjelog smješka, poteškoće i poremećaje u ranoj komunikaciji, dijete je emocionalno vrlo mirno, povučeno ili plačljivo. Osim navedenoga, autističnu djecu prate i poremećaji u prehrani te eliminaciji (Nikolić – Marangunić – et al. 2004: 141). Dječji razvoj tijekom odrastanja prate i dokumentiraju odgojitelji tijekom dječjeg boravka u odgojno-obrazovnoj ustanovi. Glavna zadaća programa kojom se prati odrastanje i razvijanje djece je razvijanje i unaprjeđivanje tjelesnih, emocionalnih, socijalnih i spoznajnih potencijala djeteta te poticanje komunikacijskih vještina potrebnih za nove oblike učenja. Svako područje određeno je kompetencijama. Definicija kompetencije je kombinacija znanja, stavova, vještina i sposobnosti prilagođenih kontekstu.

U ovome radu praćene su kompetencije, rast i razvoj jednoga dječaka koji ima autistični poremećaj. Njegov rast, razvoj i razvijanje praćeno je tijekom dvije godine u dječjem vrtiću. U radu su objašnjene i definirane sve kompetencije koje su u samoj djetetovoj prirodi, koje

proizlaze iz njegovih razvojnih obilježja i manifestiraju se u njegovom ponašanju. Navedene kompetencije nisu konačne, već su razvojne. Kompetencije sadrže dinamičnu kombinaciju različitih sposobnosti, znanja, vještina i stavova, a ne jednostavan skup komponenti koje ju čine. Kompetencije praćene u odgojno-obrazovnoj ustanovi dječjeg vrtića su pretpostavke za razvoj nekih novih kompetencija za budući tijek odrastanja.

2. EMOCIONALNI I SOCIJALNI RAZVOJ

Razvoj djeteta tjelesno, motorički i spoznajno postupno dovodi do razvoja i odnosa prema samome sebi i ljudima iz svoje okoline. Djeca temeljeni emocionalni odnos razvijaju tijekom prvih šest mjeseci života, a taj odnos uključuje šest emocija: strah, srdžba, veselje, tuga, gađenje i iznenađenje. Tijekom odrastanja dijete pokušava razumjeti i izraziti emocije na prikladan način koji je prihvatljiv njegovoj okolini. Osobina koja ima najveći utjecaj na djetetov emocionalno-socijalni razvoj je privrženost, a on teži daljnjem razvoju socio-kognitivnog područja gdje dijete paralelno stječe pojam o sebi i razvoj socijalnog razumijevanja okoline (Starc – Čudina – Obradović – Pleša – Profaca – Letica 2004: 31).

2.1. OSOBNA KOMPETENCIJA

Osobna kompetencija je temeljna sastavnica socioemocionalnog razvoja. Ova rubrika obuhvaća sklop socijalnih i emotivnih sposobnosti koje se očituju u snalaženju, reagiranju, prihvaćanju različitih situacija i segmenata u životu. Također je važno navesti da je to sklop različitih znanja i vještina koje čovjeku omogućavaju nošenje sa samim sobom. U ovom području spoznaja kod djece razvija se od konkretnog prema apstraktnom, uključujući vlastite i tuđe želje, ponašanje, emocije, misli, sposobnosti i namjere. (Starc et al. 2004: 40).

2.1.1. Svijest o sebi i samosvjesnost osjećaja

Svijest o sebi dolazi postupno kada se dijete počinje odvajati od okoline. U samom početku dijete se smatra dijelom okoline, kao da se nadopunjuju i da je ono njezin produžetak. S navršene dvije godine dijete prepoznaje svoju sliku i sebe označava zamjenicom „ja“ (Starc et al. 2004: 40). Cilj razvoja svijesti o sebi, odnosno identiteta, dijete osnažuje da bude dosljedno samo sebi, jača svoje samopouzdanje i samopoštovanje, stvaran pozitivne slike o sebi te osjećaj sigurnosti u interakciji s ljudima u socijalnom okruženju. Svako dijete

zaslužuje i ima pravo na odgoj i obrazovanje koje podučava prihvaćanje i podržavanje vlastitog i tuđeg identiteta, odstupanje od stereotipa i predrasuda te prihvaćanje individualnih posebnosti svakog djeteta (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje 2014.). Djeca u razdoblju od treće do četvrte godine sposobna su prepoznati tjelesne osobine, izboriti se za svoje stavove, iskazati svoj identitet, izreći svoje godine te su svjesna funkcije svoga tijela. Dijete pokazuje uspjeh i neuspjeh u pravom smislu te riječi (Starc et al. 2004: 122).

Uspoređujući promatranog dječaka, tijekom svoje treće godine odazivao se na svoje ime, prepoznao je svoj lik na slici i u ogledalu, razlikovao je i pokazivao dijelove tijela. Ono što nije znao bilo je razlikovanje spola, slobodno i svjesno izražavanje svojih osjećaja – straha, veselja, tuge, znatiželje i gađenja. Prepoznatljiva emocija koju je iskazivao bio je strah, gdje se nije moglo razaznati radi li se o nelagodi ili je pokretač nešto sasvim drugo. Izražavanje ostalih emocija i imenovanje tuge, sreće, straha, ljutnje nije znao. U četvrtoj godini napredovao je naučivši razlikovati spol, imenovati vlastito prezime te je navodio članove svoje obitelji. Iskazivao je svoje potrebe i težio ostvarenju svojih želja koje je prethodno imenovao. U toj dobi još uvijek je u zaostatku opisivanje vlastitih mogućnosti, iskazivanje onoga što voli raditi i što može učiniti, odnosno on je mogao odraditi te stvari, no, unatoč protestu i samom dijagnozom, dječak nije bio svjestan svojih mogućnosti. I dalje je bio u zaostatku s imenovanjem i izražavanjem osjećaja na prikladan način. S navršenih pet godina dječak savladava i koristi zamjenice *ja* i *ti* u rečenicama, odraslu osobu tretira kao vršnjaka i traži od njega pomoć i informaciju te opisuje sebe prema svojim tjelesnim osobinama – što ima, što voli, što može.

2.1.2. Samopouzdanje i Samopoštovanje

Samopoštovanje je svijest o vlastitoj vrijednosti i znanje o vlastitim osobinama, procjenu vrijednosti tih osobina i emocionalnu reakciju na to znanje. Djeca slobodno i s povjerenjem pristupaju drugima te imaju povjerenja u sebe i svoje sposobnosti. Samopouzdanje i samopoštovanje usko su povezani segmenti jer svaka promjena, izazovi i prepreke obuhvaćaju oba segmenta. Dijete u svojoj trećoj godini osjeća neku vrstu srama ili ponosa kao rezultat svog ponašanja (Starc et al. 2004: 40).

Promatrani dječak u ovom području napredovao je kao njegovi vršnjaci. Svaki postupak i uspjeh u aktivnosti rezultirao je pozitivnom povratnom informacijom i samim

tjelesnim gestama sreće i zadovoljstva. Započeo je shvaćati i imenovati predodžbe o sebi: „*Bio sam dobar!*“

2.1.3. Emocionalna stabilnost i samoregulacija

Samoregulacija je upravljanje vlastitim ponašanjem, a njezin savršen oblik je uspostavljanje samokontrole odnosno vladanje samim sobom i vlastitim osjećajima. Pojava samokontrole primjećuje se već u trećoj godini kada dijete ne želi poslušati naredbu roditelja, već želi nešto učiniti prema vlastitoj namjeri (Starc et al. 2004: 43). Nakon svoje treće godine djeca pokušavaju svladati svoje emocije, pokušavajući ih primjereno izražavati, pretvarati ih u misli, a ne glasno izgovarati ili imati ispade (Starc et al. 2004: 122).

Karakteristične odrednice koje obilježavaju stabilnost i samoregulaciju, nažalost, kod dječaka u njegovoj trećoj godini nisu bile ostvarene. Slijeđenje uputa o ponašanju u igri, a posebice vezano za čuvanje sigurnosti i zdravlja sebe i druge djece, nije bilo ostvareno. Dječak nije činio ništa loše po drugu osobu, ali je nije ni primjećivao, nije imao socijalni kontakt s ostalima. Kod otimanja igračaka nije bilo balansa u frustracijama ili čekanja na red, sve je eskaliralo protestom i željom da on dobije što želi. S navršenih četiri godine dolazi do velikih promjena, čekanje na red, situacija pobjeda-poraz. Kod dječaka se uočava veliki napredak. S navršenih pet godina, dijete smirenije prihvaća takve situacije te se smanjuje protest. Kontrola emocija postaje sve naprednija, slušanje starijih postaje sve uspješnije i učinkovitije. Prati pravila koja su mu zadali odgojitelji.

2.1.4. Samostalnost i neovisnost

Samostalnost i neovisnost kod djece uočava se kod stjecanja lakog odvajanja djeteta od roditelja pri dolasku u vrtić. Dijete, koje je samostalno, ne ovisi pretjerano o odgojitelju/odraslima. Orijentacija i korištenje prostora kod djece, koja su samostalna, očituje se u slobodi kretanja. Zadaće koje obavlja, odnosno briga o sebi, svojim stvarima, pospremanje igračaka za sobom te čišćenje prostora. Neovisnost se očituje u životno-praktičnim aktivnostima i zadacima s kojima se susreće. Samostalno zakopčavanje jakne, obuvanje, uredno odlaganje svoje odjeće, neka su obilježja aspekta samostalnosti. Dijete u razdoblju između treće i četvrte godine je u fazi egocentrizma koje se uočava u čestim sukobima i kontaktima s drugom djecom. Želja za interakcijom u toj dobi napreduje te fizički odnosi prelaze u verbalne. U petoj godini djeci polagano opada stanje negativizma. Djeca u

tom stanju često negoduju, međutim, s navršenih pet godina negodovanje se pretvara u inicijativnost i želju za vladanjem. Svoju aktivnost i uspješnost djeteta prikazuje putem inicijativnosti što je pokazatelj njihove neovisnosti i samostalnosti (Starc et al. 2004: 135).

U dječakovu slučaju, u trećoj godini nije savladao odvajanje od roditelja, međutim, prilagodbom koja je trajala mjesec dana, samostalnost kod dolaska i boravka u vrtiću postala je rutina. Odnosno, dječak je stekao samostalnost kod dolaska u vrtić. Što se tiče vlastite brige o sebi, može se reći da je u dvije godine dječak uzorno savladava osnovne higijenske navike, odlazak na WC, pranje ruku, pospremanje stvari za sobom. U razdoblju svoje treće godine dječak nije jeo, nije držao žlicu, odupirao se ručku, nije prihvaćao jelo. Raznim poticajima, sličicama i podrškom, dječak sa svojih pet godina te iste navike ostvaruje kao i ostala djeca. Neovisnost sa svojih pet godina očituje se u otkopčavanju i zakopčavanju jakne, svlačenju odjeće što s napunjene četiri godine nije mogao. Dječak rijetko pokazuje negativizam, a češće inicijativu, radije je u društvu s djecom, a manje s odraslima.

2.1.5. *Samozaštita*

Samozaštita kod djece zdravog razvoja uključuje područje osviještenosti o potencijalnim opasnostima „o samom sebi“ te opasnostima veznih za opasne predmete, opasne igre, loše ponašanje, pravila u prometu te svakodnevne situacijske aspekte u kojima se može pojaviti bilo kakva opasnost. Razvoj samozaštite očituje se i u poimanju svojeg mjesta prebivališta, puta od kuće do vrtića i obratno. Djeca u razdoblju od treće do pete godine usvajaju neke od navedenih opasnosti i svjesna su rizika. U ustanovi ranog i predškolskog odgoja djecu se kontinuirano priprema s raznim pravilima ponašanja na aspekt samozaštite (Starc et al. 2004: 44).

Kod dječaka s navršene tri godine pa sve do njegove pete godine nije razvijena demonstracija i opisivanje kako bi se trebao ponašati u prometu, već mu je potrebna verbalna i fizička potpora za ponašanje i vođenja pored prometnice. Sa svoje tri godine stekao je osnovne navike koje zadovoljavaju njegovo zdravlje. Unosi dovoljno količine tekućine tijekom dana, samostalno i uz verbalnu komunikaciju traži hranu i tekućinu. Za svoju zdravstvenu zaštitu dječak ima redoviti dnevni odmor te neprekidan i pravilan san tijekom noći.

2.2. *SOCIJALNA I GRAĐANSKA KOMPETENCIJA*

Odgovornim, pozitivnim, tolerantnim ponašanjem djeteta prema drugima, ranim međuljudskim i međukulturnim odnosom prema drugima, razvija se socijalna i građanska kompetencija. Ujedno obuhvaća različite socijalne, kognitivne i emocionalne sposobnosti te znanja i vještine za snalaženje u socijalnim situacijama. Predškolska djeca u odgojno-obrazovnoj ustanovi trebala bi usvojiti zadovoljavajuće komponente interakcije i aktivnosti s odraslim osobama i vršnjacima, osposobljavanje za učinkovitost sudjelovanja u razvoju demokratskih odnosa u vrtiću te steći načela pravednosti i mirotvorstva. (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje 2014.) Polaskom djeteta u vrtić njegovu kompetentnost označuje lako odvajanje od roditelja, stupanje u konflikt s vršnjacima i nošenje s emocijama, samopouzdanje u raznim socijalnim situacijama koje su prisutne u svakodnevicu.

2.2.1. Prosocijalna ponašanja

Prosocijalno ponašanje i empatija kod djece se uočava u raznim svakodnevnim aktivnostima. Postupci dijeljenja likovnog materijala npr. škare, papir, ljepljivo i slično. Dijeljenje igračaka, vlastitih ideja te interesa. Područje empatije kod djece očitava se u osjetljivosti emocionalnih stanja i doživljaja tuđih osjećaja te poimanju ponašanja djece pored njih. Odnos gdje djeca brinu jedni o drugima, pomaganje i briga za dobrobit drugih uključujući i životinje. U ovom sapetu emocionalna osjetljivost prema drugima i doživljavanje i ispunjavanje tuđih potreba doprinosi jačim vezama između djece i rezultira napretku u samom aspektu prosocijalnog ponašanja. Emocije u trećoj i četvrtoj godini su kratkotrajne i snažne kao npr. strah od životinja, mraka, maski, ljutnja, a svi se manifestiraju fizičkim ispadima. Uz navedeno, pojavljuje se osjećaj za smiješno i pravljenje grimasa. Dok u petoj godini strah polagano opada, ljutnja se pretvara u verbalne postupke, humor se najčešće prikazuje u neuspjehu drugoga i pojavljuju se osjećaj srama (Starc et al. 2004: 134).

Kod dječaka, od svoje treće godine pa sve do sada, reagira i pruža utjehu onome tko je u nevolji, tko plače i tko je tužan, donosi maramicu i pruža zagrljaj utjehe. Od početka pa sve do sada dijeli osjećaj sreće i veselja s drugima (smijeh, poskakivanje ako je radostan). Sastavnica koja nije usvojena kod dječaka je samostalno dijeljenje predmeta. U situacijama kada treba neki predmet, ili ako netko drugi traži nešto od njega, dječak, bez verbalnog poticaja odrasle osobe, tu radnju neće izvršiti. Nema osjećaj za pomaganje drugima u životno praktičnim aktivnostima (obuvanje cipela, pomaganje pri oblačenju drugih). Segment koji je

dječak savladao sa svojih navršenih pet godina je želja za dijeljenjem zdjelica tijekom ručka u vrtiću uz poticaj odrasle osobe, sposoban je usmjeriti pažnju te uočava funkciju predmeta i definira je.

2.2.2. *Moralno rasuđivanje i odgovornost*

Dijete koje je steklo segment donošenja odluka i prihvaćanja posljedica svojih pozitivnih i negativnih izbora smatra se moralno odgovornim. Stvari koje dijete posjeduje, načinom čuvanja i skrbljenja o njima, ono teži razvoju osobne odgovornosti. Samo ponašanje djeteta prema okolini, sebi i drugima razvija društvenu odgovornost. Dijete u razdoblju do četvrte godine još uvijek je u predmoralnom periodu, autoritet nad njim stječu odrasli i njihova pravila treba poštovati, a tada se razvija empatija i simpatija. Nije u potpunosti spremno za moralno rasuđivanje, najčešće je to u situacijama dijeljenja (Starc et al. 2004: 123). U petoj godini razvija se moralni realizam i poštovanje određenih pravila. No u moralnim dilemama dijete smatra da je veća šteta lošija od manje štete, bez obzira na to što je manja šteta učinjena lošijom namjerom i motivom. (Starc et al. 2004: 136).

Dječak s navršene tri godine nije razlikovao značenje dobra od lošeg. Nije razlikovao ponašanje drugih po reakcijama. Redovitim terapijama, dječak je odskočio na višu stepenicu, sa svoje četiri godine dobro procjenjuje nečije ponašanje kao dobro ili loše, može poštovati unaprijed dogovorena pravila. Međutim, dan danas dječak, s navršenih pet godina, ponekad ne povezuje realnu situaciju s verbalnim uputama. Primjer takve situacije: Dnevni boravak na zraku:

ODGOJITELJ: „Ne smiješ ići dalje od tobogana.“

DJEČAK: „Ne ići dalje od tobogana.“ – dječak otiđe dalje od tobogana.

2.2.3. *Prava i pravila*

Tijekom odrastanja djeca usvajaju norme ponašanja. Stječu se postepeno, a prava i pravila su neki od njih. Smatra se da je dijete usvojilo prava i pravila kada počne pokazivati razumijevanje tih pojmova i može objasniti značenje pojedinih prava koja se očituju u svjesnosti da svako dijete ima svoja prava. Razumijevanje prava je kada dijete svjesno zastupa i kada se zalaže za sebe, sudjeluje u donošenju te mijenjanju pravila grupe. Prava i

pravila u dječjem vrtiću reguliraju pojedine situacije u svakodnevici te bi ih svako dijete trebalo poštovati. Neka osnovna pravila koja dijete savlada su pozdravi, iskazivanje zamolbe te zahvaljivanje. Pravila o ponašanju unutar skupine u vrtiću i redoslijed događaja, djeca trebaju poštivati. U četvrtoj godini dijete ulazi prilično sigurno u svoju okolinu, razvija se snalažljivost i govor te postupno stječe svoja prava. S tri godine dijete nije bilo sigurno treba li se zalagati za sebe, a kamoli za grupu (Starc et al. 2004: 115). U petoj godini djetetu se smanjuje negativizam i pokazuje se želja i volja za inicijativnost, što rezultira razumijevanju, donošenju odluka, snalaženju i zalaganju djeteta za sebe i druge (Starc et al. 2004: 127).

Dječak je, uz uzastopan rad i fizičko usmjeravanje od strane odgojitelja i asistenta, u vremenskom periodu od dvije godine savladao pravila grupe. U samom početku pojavljivao se protest, negodovanje, suprotstavljanje i fizičko odguravanje odrasle osobe od sebe. Pravila koje je dječak savladao u dvije godine su: pozdravljanje i odzdravljanje, zahvale, molbe, pranje ruku, pospremanje igračaka, mirno sjedenje za stolom, samostalno prihvaćanje i držanje pribora za jelo, prihvaćanje hrane, stajanje u vrsti, svlačenje i oblačenje prije izlaska na zrak i pospremanje pribora za jelo nakon ručka. Dijete pravila odrađuje na jednu verbalnu uputu odrasle osobe, dok je u samom početku dječakovog pohađanja u vrtić verbalna uputa bila učestalija i češća. Jedino pravilo koje dječak sa svojih pet godina ne poštuje te mu je potrebna verbalna i fizička podrška je situacija boravka na zraku. Dječak nije svjestan granice u kojoj se smije kretati, odnosno prostora koji je predviđen za skupinu u kojoj se nalazi. U trenutku boravka na zraku potrebno je nadzirati dječaka zbog udaljavanja od skupine i odgojitelja.

2.2.4. Odnosi s vršnjacima i odraslima

Aspekt djeteta u odnosu s vršnjacima i odraslima očituje se po osnovnim socijalnim čimbenicima koji uključuju: pozitivan pristup i poštovanje prema vršnjacima i odraslima. Između druge i pete godine razvija se i mijenja odnos s vršnjacima. Tijekom interakcije djeca slušaju, pitaju, odgovaraju, traže i daju pomoć. Dijete u svojoj predškolskoj dobi može funkcionirati samostalnije i bez pomoći odrasle osobe (Starc et al. 2004: 46). U dobi od treće do četvrte godine zastupljena je samostalna igra. Ako dođe u kontakt s vršnjakom, to je više slučajnost nego želja. U kontaktu s vršnjacima, djeca se često sukobljavaju i ulaze u konflikte. Prema odraslima se ponašaju kao prema vršnjacima te se djeca u toj dobi, s naglašenim egocentrizmom, ponašaju vrlo naređujuće prema svojim roditeljima (Starc et al. 2004: 122).

Kod djece u dobi od četvrte do pete godine započinje suradnička igra i djeca lakše surađuju s vršnjacima nego s odraslima. Djeca počinju bolje slijediti pravila grupe. Socijalne vještine koje dijete stječe su: predstavljanje sebe i drugih, uvažavanje osjećaja te konstruktivno rješavanje problema.

Aspekt socijalizacije kod dječaka bio je jedan od temeljnih ciljeva za njegov boravak u vrtiću kojem se težilo u njegovoj petoj godini. Dječak je izuzetno inteligentno dijete, preferira samostalnu igru bez uključivanja svojih vršnjaka. Cilj odgojitelja i asistenta je poticanje dječaka raznim poticajima prema drugima. U samomu početku dječakovoga polaska u vrtić, socijalizacije i odnosa s vršnjacima nije bilo. S vremenom, fizičkim djelovanjem odrasle osobe, dječak je uz protest krenuo u zajedničku igru sa svojim vršnjacima. Kako bi se dječak socijalizirao, poticalo ga se, verbalnom podrškom i zahtjevima odgojitelja, na dijeljenje igraćaka. Dječak je s vremenom ulazio u zajedničke simboličke igre (npr. *Vlakić i pruga*) te je surađivao s drugima. Tijekom dvije godine, dječak je počeo prihvaćati okruženje te više nije imao negativnoga podražaja ako mu se netko pridružio u igri, ili ako su mu druga djeca u blizini. Pokazivao je pozitivnu simpatiju u igri s drugima te je bio spreman za igru s jednim djetetom ili malom grupom djece. Uspješno je usvojio područje pozdravljanja i predstavljanja. Kod čitanja i interakcije s odgojiteljem, uspješno je obavljao zadatak i odgovarao na postavljeno pitanje.

2.2.5. Demokratsko odlučivanje

Demokratsko odlučivanje kod djece se uočava u jasnom i slobodnom izražavanju svojeg mišljenja, ujedno i poštivanju tuđih misli i razmišljanja. Princip demokratskog razmišljanja nadzire se u davanju ideja i predlaganju. Poticaj djece za iznošenje i argumentiranje svojih i tuđih stajališta te donošenje odluke koje se odnose na njihovo okruženje i življenje u vrtiću (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje 2014.). Dječak kojem je dijagnosticiran poremećaj u spektru autizma teže shvaća pojam o kompromisu i raspravi. Dječak je prilagodljivo dijete i ne ulazi u nikakve kompromise. Tijekom igre dječak samostalno slijedi svoje ideje, ne uvažavajući ideje svoji vršnjaka. Tuđe ideje i promijene tijekom igre, dječak izvodi, ali uz prisutnost negodovanja i protesta.

2.2.6. Socijalna solidarnost

Socijalna solidarnost kod djeteta obuhvaća osjetljivost na vršnjake, odrasle, starije te osjetljivost prema životinjama, biljkama i slično. Odnosi se i na situacijske nevolje neovisno u stvarnom životu ili na televiziji, bajci, priči. Dijete razumije pojam humanosti i humanitarnih akcija i spremno je sudjelovati u njima na bilo koji način, od izrade ručnih radova pa sve do poklanjanja materijalnih potrepština. Prihvatanje i poštovanje svačega što okružuje pojedino dijete ili osobu. Doživljavanje situacijskih događaja na temelju suosjećanja, empatije i razumijevanja su ujedno i obveze djeteta (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje 2014.).

Dječak od svoje treće godine prilazi djeci kada plaču, pruža im utjehu i miluje ih. Tijekom druge godine svoje dobi dječak percipira događaje u priči. S četiri godine dječak je počeo pažljivo i koncentrirano slušati priču te odgovarati na postavljena pitanja. Osjetljivost kod dječaka na tužnu priču nije savladana, nije razvijena empatija, ali svjesno zaključuje i uočava događaje u priči. Pomoć prijateljima, odgojiteljima i odraslima dječak uspješno izvodi, ali mu je potrebna verbalna uputa. Pojma humanosti dječak nije svjestan, odnosno ne razumije značenje, ali sudjeluje u izradi materijala i aktivnostima koje su namijenjene za humanitarne akcije.

2.3. INICIJATIVNOST I PODUZETNIŠTVO

Inicijativnost i poduzetništvo kod djece označava sposobnost djeteta da svoje zamisli i ideje može pretvoriti i ostvariti u različitim aktivnostima i projektima. Ovo područje obuhvaća iznimnu kreativnost, stvaralaštvo, inovativnost, spremnost na preuzimanje rizika, kao sposobnost planiranja i vođenje projekta radi ostvarivanja ciljeva. Navedene kompetencije čine temelj za stjecanje različitih znanja, vještina te samopouzdanja i samopoštovanja kod djece (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje 2014.).

2.3.1. Inicijativa

Aspekt inicijativa proaktivnosti kod djece se uočava u njihovoj znatiželji za događajima koji ih okružuju. Želja za saznanjem novih igara i igračaka te socijalnim kontaktima. U djeci se pojavljuje unutarnja motivacija za „rad“ odnosno razvoj optimističnog stava kod djeteta. Kada se govori o igri, u trećoj godini djetetove dobi sve je isto kao i u ranijoj dobi, no sama igra se proširuje i razrađuje se njezin sadržaj. Kombinacijom više predmeta za neku svrhu te inicijativom, djeca stječu svrhu igara i time se pojavljuje veća

emocionalnost u igri (Starc et al. 2004: 123). Djeca s navršenih pet godina, svoju inicijativnost proširuju i dopunjuju s dozom kreativnosti i složenosti. Pod složenost se podrazumijeva planiranje, preoblikovanje igara te dodavanje improvizacije i fantazije u sve što čine. Jedna od značajnih sastavnica same inicijativnosti je preuzimanje vlastitoga rizika u odnosu na sami ishod akcije/ aktivnosti. (Starc et al. 2004: 137). Dijete u ovom aspektu spoznaje vrijednost i važnost rada, ima osnovna znanja o zanimanjima u procesu proizvodnje – kako je nešto nastalo i koji postupak je rezultirao tome.

Autističan dječak od polaska u vrtić pa sve do danas ne iskazuje znatiželju za nešto novo. Razlika koja je uočena kod dječaka s autizmom i zdrave djece je ta da će zdravo dijete imati interesa za sve, dok dječak nema interesa za istraživanje, za socijalni kontakt te proučavanje novih igračaka, već će istraživati i isprobavati navodom odrasle osobe. Njegove igre su konstantne i pojedine, naravno, radi se na tome da se djetetova znatiželja i otkriće proširuju. Kod dječaka nije razvijena spoznaja o izradi i proizvodnji. Dijete je sposobno izreći i razlikovati zanimanja i djelatnosti ljudi.

2.3.2. Samomotivacija

Djeca koja su dovoljno samostalna za planiranje i provođenje aktivnosti koje su svojevoljno odabrala, pokazuju samozadovoljstvo i uživanje u samome radu, a to je aspekt samomotivacije. Cilj svake aktivnosti je uspješno završavanje određene radnje s pozitivnim ishodom. U aktivnostima djeca mogu neuspješno odraditi zadatak, ali taj neuspjeh trebaju emotivno pozitivno prihvatiti i ponovo težiti za uspjehom. Važnost ovoga područja je odgovornost, dijete treba biti svjesno da je odgovorno za posljedice, bile one loše ili dobre. Uz to se nadovezuje nastavljanje i neodustajanje u određenim aktivnostima koje dovode do određenoga cilja. Ova kompetencija omogućuje djetetu uključivanje u planiranje aktivnosti te potiče dijete na samostalno učenje (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje 2014.).

Slučaj samomotivacije kod dječaka razlikuje se od njegove treće godine pa sve do danas. U trećoj godini dječak nije stekao samostalno planiranje u provođenju aktivnosti iako je uživao u radu i zainteresiran je za uspjeh u onome što radi. Danas, sa svojih pet godina, dječak ima viziju isplanirati i dovršiti započetu aktivnost usprkos preprekama koje mu zadaju odgojitelj i asistent, dječak svoju zamisao dovršava do kraja. Problem koji se pojavljuje i s navršenih pet godina je neprihvatanje poraza. Ponekad dječaku neke igre izazivaju velike

frustracije koje dovode do negodovanja. Ali, savladao je da u igri prihvaća dodijeljene uloge i podjelu funkcija te prihvaća stanje zaustavljanja igre zbog dogovora kako se treba ponašati.

2.3.3. *Timski rad*

Timski rad je jedan od glavnih obilježja socijalizacije, druženje s vršnjacima te pokazivanje interesa za suradnički rad u grupi, važna je komponenta odrastanja. Imati razumijevanja za tuđe ideje i mišljenja doprinosi samom razvoju djeteta. Dijete u dobi do četvrte godine znatno pokazuje interes za timskim radom, skupne aktivnosti traju duže, počinje imati razumijevanja za čekanje da ono dođe na red te intenzivnije počinje dijeliti igračke s vršnjacima (Starc et al. 2004: 123). U petoj godini kod djece je nazočna promjena kod složenije igre. U samom timskom radu pojavljuje se pojam planiranja i prekidanja procesa. Razlog tome je dječja bujna mašta, fantazija, različitost u kombiniranju dodatnih materijala, promjena pravila igre te improviziranje različitih događaja (Starc et al. 2004: 137).

Dječak se u ovom području znatno razlikuje od druge djece. Prigodom suradnje s drugima, dječak obavlja zadane aktivnosti, ali dobrovoljno ne prilazi svojim vršnjacima, ne potiče igru ni aktivnost, ali vršnjake koji mu se pridruže rado prihvaća. Dječak svaku aktivnost dovrši do kraja, ali uz prisustvo odrasle osobe. Kod takvih situacija pojavljuje se protest koji se od njegove treće godine pa sve do pete znatno umanjio, ali nije u potpunosti nestao.

3. SPOZNAJNI RAZVOJ

Kognitivni ili spoznajni razvoj obuhvaća mentalne procese kojima dijete pokušava razumjeti i sebi prilagoditi svijet koji ga okružuje. Glavne sastavnice spoznajnog razvoja su korištenje simbola i zamjena istih te uspoređivanje i generaliziranje predmeta. Dijete raznim potezima kao što su bacanje, guranje, diranje, pomicanje, slaganje, umetanje, postupno opaža promjene koje je izveo te njihove sličnosti i razlike. Tim putem djeca spoznaju stvari iz svog okruženja. Međutim, znatnu ulogu u tim procesima imaju odrasli koji te postupke imenuju, objašnjavaju i proširuju kako bi ih djeca bolje doživjela i usvojila (Starc et al. 2004: 20).

3.1. MATEMATIČKA KOMPETENCIJA I KOMPETENCIJE U PRIRODOSLOVLJU I TEHNOLOGIJAMA

Sposobnosti koje doprinose razvoju matematičke kompetencije su aktivnosti u kojima se razvija i primjenjuje matematičko mišljenje s ciljem koji dovodi do rješavanja niza problema u svakodnevnim situacijama.

3.1.1. Opažanje, pažnja, pamćenje

Djeca u razdoblju od treće do pete godine u aspektima *opažanje, pažnja i pamćenje* podrazumijevaju opažanje svijeta oko sebe senzornim modalitetima te vestibularnim osjetom. Pažnja bi se trebala razvijati i produljiti za pojedinu aktivnost te bi svakako dijete trebalo dovršiti započetu radnju. Tijekom čitanja slikovnice dijete bi trebalo zapamtiti događaje koji se događaju u samoj slikovnici. Sva ta tri obilježja usko su srodna i međusobno se nadovezuju. Dijete u trećoj i četvrtoj godini svoje spoznaje temelji na praktičnom događaju. Svoju pažnju stječe neposrednim rukovanjem, isprobavanjem, slušanjem te doživljavanjem predmeta koji ga okružuju. Dijete počinje svoju pažnju usmjeravati na više podražaja koji se događaju u njegovu okruženju, a ne samo na jedan te može isključiti ometajuće signale i podražaje (Starc et al. 2004: 115). Djeca u petoj godini prepoznaju i razumiju predmete koji ih okružuju na temelju svojih vidnih osjetila, više nije toliko nazočno taktilno ispitivanje. U području pažnje djeci se znatno poboljšava kontrola i prilagodljivost te napredak za bolje usmjeravanje pažnje. Kod pamćenja djeci se i dalje razvija namjerno pamćenje i pamćenje temeljeno na dosjetkama. Djeca s navršenih pet godina mogu zapamtiti tijekom dana, odnosno tijekom dnevnih aktivnosti. Prisutno je povezivanje pokreta i riječi (Starc et al. 2004: 132).

Za dječaka se ne može odrediti točno vrijeme kada su ti segmenti savladani. Uzastopnim terapijama i podrškom osoblja vrtića, dječak opaža svijet oko sebe (sluhom, vidom, dodirrom, njuhrom), dječak je u stanju usmjeriti pažnju na dva predmeta, sposoban je slijediti i oponašati tri radnje, prepoznaje i spominje predmete u situaciji u kojoj ih je vidio, reproducira kraće pjesmice, pamti aktivnosti koje čine dnevnu rutinu, koncentrira se na zadatak uz pomoć asistenta. Uz stalnu podršku dječak uspješno savladava ove aspekte. Nesavladana prepreka je pamćenje unazad tjedan dana, to još uvijek ne doživljava.

3.1.2. Temeljne misaone operacije

Temeljne misaone operacije kod djece su: konzervacija (razumijevanje i razlikovanje volumena, mase, količine, težine, dužine), reverzibilnost (vraćanje koracima unatrag, što se dogodilo danas/jučer), serijacija (nizanje i uspoređivanje po veličini), centracija (usredotočenost na samo jedno svojstvo), decentracija (usredotočenost na više svojstava), klasifikacija (grupiranje na temelju dva ili više kriterija), prostorne operacija (shvaćanje udaljenosti) i drugi (Starc et al. 2004: 25).

Ne postoji jasna granica kada je dječak usvojio pojedine pojmove, ali se može reći i potvrditi da je dječak do svoje pete godine savladao sljedeće: razumijevanje količine, dužine i težine. Prepričava događaje iz prošlosti, razumije što je bilo jučer i da sutra tek dolazi. Dječak se uspješno usredotočuje na više svojstava, ali ne i na više situacija koje se događaju istovremeno. Klasifikacija kod djeteta je savladana. Ono na čemu je potrebno još raditi je razlikovanje volumena i mase.

3.1.3. Stjecanje pojmova i odnosa među njima

U područje *stjecanje pojmova i odnosa među njima* ubrajamo razlikovanje i imenovanje boja, geometrijskih likova i geometrijskih oblika. Poimanje o prolaznosti vremena, doba dana, godišnjih doba. Pokazivanje interesa za kalendar i sat, prošlost i budućnost. Orijehtacija u prostoru (gore-dolje, lijevo-desno, u, na, pored) te suprotnosti. Dijete u dobi do četvrte godine predmete generalizira po skupinama, npr: *To je pribor za jelo / To su alati za majstora*. Verbalno nije još toliko napredno pa predmete dijeli po funkcionalnoj sličnosti i prema jednoj osobini. Djeca prepoznaju što pliva, leti, hoda vozi. (Starc et al. 2004: 116). Dijete u petoj godini savladava pojmove zanimanja i povezuje rad i predmete koji pripadaju tom zanimanju. Kod aktivnosti u kojoj treba izdvojiti što ne pripada skupu, dijete to uspješno razlikuje i raspodjeljuje. Dolazi do povezivanja funkcije s nekim predmetom te pojava serijacije, odnosno niže predmete prema kriterijima (Starc et al. 2004: 130.).

Dječak je do svoje četvrte godine usvojio imenovanje triju osnovnih boja i pokazivanje šest boja, razlikovanje geometrijskih likova, razlikovanje gore-dolje, u/na/ispod, razlikuje naprijed-natrag, iznad-ispod. S navršenih pet godina dječak razlikuje i imenuje okruglo od kockastog, razlikuje jučer, danas, sutra, doba dana (jutro, podne, večer) te razlikuje toplo-hladno, mokro-suho.

3.1.4. Rješavanje problema

Rješavanje problema predstavlja pronaći jedno točno rješenje u određenoj situaciji. Do rješenja se dolazi putem zaključivanja i promišljanja koje se stječe na kreativan način. Kod djece treba postići razinu maštovitog smišljanja odgovora i ideja, odnosno kognitivne fluentnosti. Djeca dolaze do odgovora putem simboličkog predočavanja. Djeca u dobi od tri do četiri godine mogu uočavati probleme u svakidašnjim situacijskim događajima. Djeca najčešće rješavaju probleme aktivnim isprobavanjem novih funkcija te aktivnim korištenjem prethodnoga znanja na nov i njima neobičan način. Djeca dolaze u stanje kada počinju percipirati i objašnjavati te rješavati probleme koji ih okružuju (Starc et al. 2004: 117). Od četvrte do pete godine djetetu je bliskije i jasnije uočavanje problema. Dolazi do uspoređivanja i novih pretpostavki te teži rješavanju problema. Dijete dolazi do cilja slučajnim i namjernim putem. Dječji spektar povezivanja je na višem nivou te uočava probleme i u socijalnim situacijama (Starc et al. 2004: 132).

Dječak je rješavanje problema počeo na teži način jer u trećoj godini svoje dobi nije mogao riješiti probleme mentalnim predočavanjem. Aktivnosti kojima se težilo prema cilju i koje je dječak savladao, bile su stavljanje predmeta u posudu, stavljanje kockice na kockicu, umetanje cijevi u cijev, okretanje posude da dođe do predmeta koji je u njoj, aktivnost pokazivanja predmeta koji odgovara funkciji ili radnji, slaganje slike od dva dijela. Aktivnosti koje je dječak savladao s četiri godine bile su zahtjevnije i uspješnije, neke od njih su: definiranje i uočavanje funkcije nekog predmeta, izdvajanje što ne pripada skupu, uočavanje važnih svojstava predmeta. Nadalje, dječak u petoj godini shvaća i imenuje razlike i sličnosti, kvalificira predmet na temelju nekoliko svojstava, slaže sliku od četiri dijela te počinje razumijevati prirodne pojave i društvene odnose. Ono čemu se i dalje teži kod dječaka je uočavanje problema, stvaranje pretpostavki, zaključivanje i traženje rješenja na zahtjevnijim zadacima.

3.1.5. Početna matematika

Početna matematika kod djece počinje savladavanjem procesa uspoređivanja, izjednačavanja i brojanja te uspoređivanja količine, težine i dužine. Razumijevanje pojma *broj*, prepoznavanje brojeva, nastavljavanje niza brojeva te mehaničko brojanje i slično. Djeca tijekom boravka u vrtiću, putem različitih aktivnosti, stječu pozitivan stav prema

matematičkim problemima, stječu vjeru u vlastite sposobnosti rješavanja matematičkih zadataka. Kod djece s autističnim spektrom jedna vještina je iznad drugih, ali sve su ispod kronološke dobi (Bujas – Petković – Frey – Škrinjar et al. 2010: 13). Djeca u dobi do četvrte godine su dovoljno sazrija da mogu mehanički brojiti do deset. Broje pokazivajući predmete te na zahtjev odgajatelja dodaju dva određena predmet (Starc et al. 2004: 117). Dijete do pete godine dolazi do saznanja da je posljednji broj u nizu ujedno i konačan broj predmeta u nizu. Broji i pokazuje do pet predmeta. Mehaničko brojanje je iznad broja deset. Dijete je spremno izvršiti aktivnost u koju su uključena maksimalno tri zahtjeva te može razlikovati i razvrstati predmete triju veličina (Starc et al. 2004: 131).

Tijekom boravka dječaka u vrtiću u vremenskom periodu od dvije godine, konstantnim izvršavanjem raznih matematičkih zadataka uz predodžbu različitih poticaja, dječak je savladao sljedeće: razlikuje količinu, težinu, dužinu (puno-prazno, veliko-malo), slaže posudu u posudu po veličini, pruža zadanu količinu predmeta koja mu je rečena, mehanički broji do dvadeset, nastavlja niz od nekog zadanog broja.

3.1.6. Informiranost o svijetu oko sebe

Svakodnevno se susrećemo s okolišem. Djeca spoznaju svijet oko sebe od prvog dana života. Sastavnice koje čine naš svijet su spoznaje o biljnom svijetu, životinjskom svijetu, zanimanjima i djelatnostima odraslih, materijalnim i duhovnim dobrima, prometnim sredstvima, reljefu, prirodnim pojavama i fizičkim pojavama. Spoznavanje vanjskog svijeta i svijeta oko sebe, djeca u dobi do četvrte godine temelje na praktičnom djelovanju koje se temelji na slušanju, doživljavanju te promatranju. Dijete od svoje pete godine pa nadalje spoznaje svijet na temelju opažanja pomoću sluha, njuha, mirisa, okusa, boje, zvuka, teksture i slično. Kod djece se razvija veći interes za okolinu i svoje zaključke donose prije svega na temelju onoga što vide (Starc et al. 2004: 129).

Kada je tek krenuo u vrtić, dječak je znao osnove svijeta oko sebe kao što je prepoznavanje predmeta svakodnevne uporabe (odjeća, hrana, igračke). Vrlo brzo, s navršene tri godine, imenovao je svoje vršnjake u skupini, prepoznavao je voće, povrće, životinje, znao je nabrojati više od tri prijevozna sredstva, razlikovao je vremenske uvjete. Tijekom boravka u vrtiću, u četvrtoj godini, dječak je počeo razlikovati dvije vrste biljaka, znao je svrstati gdje koja životinja boravi, spajao je zanimanja s objektima u kojima se taj posao obavlja, razvrstavao je i spoznavao slike godišnjih doba, znao nabrojati više prijevoznih sredstava.

Naravno, na području informiranosti svijeta oko sebe, svakim danom dolazi do novih spoznaja. S navršениh pet godina dječak napreduje u spomenutim aktivnostima, ali spoznaje i nove stvari kao što su razlike između mora, močvare, rijeke, jezera te raspoznaje materijalna i duhovna dobra kao što su blagdani.

3.1.7. Ekologija

Područje ekologije također je povezano s informiranosti o svijetu oko sebe. Djeca u ovom aspektu spoznaju elementarne prirodne procese, međuovisnost žive i nežive prirode, razumijevanje ekoloških problema, odgovornost prema prirodi, štednju prirodnih resursa te osvještavaju da se otpad može reciklirati ili korisno upotrijebiti. Autonomija djeteta zaslužna je za djetetovo samostalno razmišljanje, odlučivanje i djelovanje, kako će se odnositi i shvaćati prirodu te ostale resurse koji ga okružuju (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje 2014.).

Kod dječaka primjećuje se kako od svoje treće godine slijedi upute odraslih o ponašanju prema prirodnim i materijalnim dobrima. Neki primjeri su: smeće baca u koš, čuva cvijeće, ne uništava biljke. Sa svojih pet godina dječaku je i dalje potrebna verbalna potpora i pomoć kod štednje koja se odnosi prema prirodnim resursima, odnosno zatvaranja vode nakon pranja ruku i razvrstavanja otpada.

3.2. UČITI KAKO UČIT

Dječji vrtić nije ustanova gdje djeca uče, to je mjesto gdje djeca spoznaju, uočavaju i zaključuju činjenice igrom. Ova kompetencija osposobljava dijete za osvještavanje procesa vlastitoga učenja te uključivanjem djeteta u planiranje i organiziranje tog procesa. Kompetencija učenja jest sposobnost započinjanja i nastavljanja spoznavanja. Djeca stječu mnoge navike organiziranja te primaju mnoge informacije. Djeca te informacije na najučinkovitiji način primjenjuju u svojoj okolini te ih koriste na najprikladniji način. Koriste ih individualno i u grupama s drugom djecom (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje 2014: 28).

3.2.1. Motivacija i samoorganizacija, metakognicija, samoevaluacija

Segmenti koji čine aspekt *učiti kako učiti* međusobno se nadopunjuju. Poznavanje intrinzične motivacije za spoznavanje i pojavljivanje želje za iniciranjem i organiziranjem

vlastite aktivnosti. Nakon tog prvog stadija dolazi se do metakognicije koja podrazumijeva svjesno saznanje o nečemu novom i proširenju vlastitoga iskustva kao što je svjesno stjecanje iskustva svojim osjetilom – zna da nešto što treba, može pronaći u knjigama te da informacije može tražiti od odraslih. Dijete koje je steklo metakogniciju zna kako je saznalo, naučilo ili riješilo određeni zadatak i kako je došlo do rješenja. Obje sastavnice dolaze do samoevaluacije koja se dijeli na to da dijete umije analizirati učinjeno, što je dobro, a što ne, te umije spoznati razloge uspjeha i neuspjeha na koje utječu vanjske okolnosti i naša vlastita osobnost. Takvo znanje i mogućnost dijete stječe aktivno, zahvaljujući istraživanju i otkrivanju svijeta oko sebe (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje 2014: 19).

Dječak s navršene tri godine nije iskazivao intrinzičnu motivaciju za spoznavanje i učenje vanjskih poticaja, dok je s četiri godine počeo pokazivati interes za vanjske poticaje i nove predmete koji ga okružuju. Započeo je inicirati i organizirati vlastite aktivnosti kako bi ostvario željeni cilj te postigao rješenje. Sastavnica na koju se poticalo dječaka jest ta da proširuje svoja iskustva te se težilo k tome da počinje tražiti informacije od vršnjaka i odraslih ako mu je nešto neshvatljivo. Kod dječaka aspekt samoevaluacije još je uvijek upitan, svjesno izgovara što je dobro, a što ne, međutim njegovo razmišljanje i prepoznavanje na psihičkom i mentalnom području je kontradiktorno od dječakovog ponašanja.

4. KOMUNIKACIJA, IZRAŽAVANJE I STVARANJE

Govor je jedna od najvažnijih ljudskih psihičkih aktivnosti koja se koristi u svrhu izražavanja osjećaja, priopćavanja znanja, izricanja potreba, iskazivanja mišljenja i stavova drugim ljudima. Osnovni simboli ljudskog izražavanja su riječi, a njihova najvažnija funkcija je komunikacija. U ranijoj dječjoj dobi govor se razvija sustavno i predvidivim redoslijedom. (Starc et al. 2004: 26).

4.1. KOMUNIKACIJA NA MATERINSKOME JEZIKU

Komunikacija na materinskom jeziku označuje područje u kojima se osposobljava dijete za pravilno usmeno izražavanje i bilježenje vlastitih pojmova, misli, osjećaja, činjenica i mišljenja u govornom i pisanom obliku. Djecu se potiče na razvoj svijesti o utjecaju jezika na

druge i korištenju jezika na prihvatljiv i društveno odgovoran način (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje 2014: 27).

4.1.1. Slušanje i razumijevanje govora, izražavanje govorom i predčitačke vještine, komunikacija na stranom jeziku

Aspekti govora, izražavanja, slušanja i komunikacije, područja su koja konstantno okružuju dijete. Dijete od samog rođenja sluša govor odraslih, priče, pjesme i razgovore. Krenuvši u vrtić, dijete počinje razumijevati govor odraslih i izvršava radnje prema govornim uputama. Slušajući odgajatelje i odrasle osobe, dijete imenuje i opisuje pojave, radnje, predmete, odnose i slično. Počinje upotrebljavati i razlikovati prijedloge i veznike koji mu pomažu u konstrukciji jednostavnih i složenih rečenica. Raznim aktivnostima i igrom dijete stječe segment za spontano komuniciranje s djecom i odraslima. Nakon tog stadija dolazi se do aspekta za predčitalačke vještine. Odgojitelj je djeci govorni model te predstavlja i pridonosi djeci bolje razumijevanje stvari oko sebe, a to se postiže pjevanjem, čitanjem i pričanjem. Dijete u ranoj predškolskoj dobi prepoznaje prvi glas u riječi, zadnji glas u riječi, prepoznaje većinu pojedinačnih slova, zna pravilan smjer teksta s lijeva na desno. Komunikacija na stranom jeziku pridonosi i potiče međukulturno razumijevanje, a to se savladava u igri na stranom jeziku te se time potiče jezični kapacitet za napredovanje. (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje 2014: 27). U dobi do četvrte godine fonemski sluh kod djeteta je vrlo dobro razvijen i time dijete razlikuje sve glasove materinskog jezika. Djeca u toj dobi razlikuju tiho od glasnog te primjećuju pogreške u izgovorenim rečenicama svojih vršnjaka (Starc et al. 2004: 118). Djeca s pet godina lociraju izvor zvuka, razlikuju značenja blizu i daleko. Mogu slagati rime te prepoznaju prvi i zadnji glas u izgovorenoj rečenici (Starc et al. 2004: 132).

Segmenti koji su zapaženi, savladani i stečeni kod dječaka do njegove pete godine su: pozdravljanje, pokazivanje gesti, izražavanje „želim“, pokazuje pokrete tijelom (da, ne), pokazuje ili daje predmet s namjerom izazivanja interakcije s odgojiteljem, odgovara na postavljena pitanja, sluša kraće brojalice i priče, usmjerava pogled na pitanje (gdje je...), razumijeva nekoliko osnovnih riječi koje označavaju radnju (spavati, jesti, trčati), slijedi naloge u kombinaciji s prostornim odnosima (u/na/gore/dolje), odgovara na jednostavna pitanja (tko/što/gdje), usvojio je riječi sa značenjem, koristi jednostavne glagole, nadopunjava rimu u poznatim pjesmicama i brojalicama, imenuje slova. Sastavnice na kojima se s dječakom treba nastaviti raditi su: dobivanje odgovora na pitanje kada i koliko,

upotrebljavanje rečenice koja sadrži više od sedam riječi, prepričavanje priče/slikovnice, savladavanje rime, rastavljanje poznatih pjesmica, brojalice, dvosložnih i trosložnih riječi na slogove, uočavanje početnog i posljednjeg glasa u riječima. Svi navedeni aspekti kod dječaka na stranim jezicima nisu toliko uočeni, razlog je to što se u vrtiću ne prakticira, odnosno dječak nije u skupini koja pohađa strani jezik. Dječak na engleskom jeziku broji do broja deset, navodi boje i životinje, to je ono što se zamjećuje tijekom boravka u vrtiću.

4.2. KULTURNA SVIJEST I IZRAŽAVANJE

Kulturna svijest i izražavanje je spoznaja djece o lokalnom, nacionalnom i europskom kulturom i njihovom mjestu u svijetu. Kultura kod djece razvija se poticanjem izražavanja ideja u području umjetnosti koja obuhvaća glazbu, ples, kazališnu, književnu i vizualnu umjetnost koristeći svoje urođene sposobnosti (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje 2014: 30).

4.2.1. Kulturni identitet, interkulturalizam

U području kulturnog identiteta oslanjamo se na osnovne pojmove o lokalnoj, nacionalnoj i europskoj kulturnoj baštini. Djeca bi kontinuiranim radom trebala spoznati i imenovati nekoliko glavnih kulturnih dobara svoga kraja, grada, države te imenovati mjesto gdje žive. Razumjeti i poštovati tradicionalne i narodne običaje te glazbu. Poželjno je sudjelovanje u kulturnim događajima. Interkulturalizam obuhvaća jezičnu i kulturnu raznolikost u svijetu. Prepoznavanje i razlikovanje zastava država te imenovanje nekih država. Razvojem kulturnog identiteta dijete prihvaća i u stanju je podržati različitost identiteta osoba s kojima se susreće. Rani i predškolski odgoj i obrazovanje omogućuju djetetu da oblikuje i učvrsti svoj nacionalni identitet, svoju kulturu te društvenu, moralnu, jezičnu i duhovnu baštinu, a da pritom cijeni tuđe (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje 2014: 20).

Zahvaljujući roditeljima, dječak ima mnogo saznanja o svojoj kulturi. Dječak sudjeluje u običajima, proslavama i ostalim segmentima kulturne baštine. Prepoznaje nekoliko glavnih kulturnih dobara grada u kojem živi, razumije i izvodi neka od djela kulturnog nasljeđa za djecu kao što su tradicijske pjesme. Dječak imenuje i prepoznaje zastave više od deset zemalja svijeta. Svrstava staništa životinja u zemlju gdje borave, razlikuje i svrstava didaktične puzzle država na odgovarajuće polje.

4.2.2 Kreativno izražavanje ideja, iskustva i osjećaja djeteta

Kreativno izražavanje ideja, iskustva i osjećaja djeteta u nizu umjetničkih područja obuhvaća područja glazbe, plesa, kazališta, filmova, književnosti te vizualnih likovnih umjetnosti. Djeca se od samog polaska u vrtić eksplicitno susreću s glazbom i plesom, a s književnošću i umjetnošću na implicitan način. Glazbom djeca stječu razlike u visini tonova, trajanju, glasnoći, boji zvuka i ritmu. Djeca indirektno usvajaju tekst i mogu pamtit i te u skorije vrijeme i ponavljati glazbu odnosno pjesme. Djeca uočavaju razlike između brzine, glasnoće, instrumentalne ili pjevn e skladbe. Djeca glazbu povezuju s pokretom te koriste razne udaraljke kako bi bila pratnja uz samu glazbu. Većina djece pokazuje interes i želju za navedena područja. Pomoću kreativnosti dijete se odgaja u inovativnu i inicijativnu osobu. Dijete može prepoznati i oblikovati razne aktivnosti. Omogućuje djetetu na kreativan način rješavati probleme. Kreativnost u dječjoj dobi neprekidno treba nadopunjavati, nadograđivati te njegovati i poticati kako bi dijete moglo bolje stvarati i razvijati svoje ideje (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje 2014: 22).

Dječaka od samog početka polaska u vrtić u velikoj mjeri iritiraju zvukovi i pjesme puštene na radiju, izazivaju mu nelagodu, frustraciju i plač. Način na koji se pokušavalo dječaka priviknuti na podražaj glazbe je to što se u početku radio stišavao do kraja te se postepeno i neprimjetno pojačavao kako bi se dječak postepeno prilagodio i time se sprječavala nelagoda kod njega. Aspekt plesa kod dječaka je nepredvidiv. U razdoblju od dvije godine dječak prihvaća instrumente kojima netko upravlja i koje netko od starijih svira. U tom slučaju nema podražaja i ponekad čak i zapleše. Filmovi i kazališta u vrtiću nisu dostupni, ali dječak vrlo rado sudjeluje u igrokazima koje odgojitelji improviziraju s djecom.

4.3. DIGITALNA KOMPETENCIJA

Digitalna kompetencija obuhvaća sigurno korištenje i upravljanje tehnologijom, to je jedan od načina na koji djeca primaju informacije o društvu. Korisne su za komunikaciju, obrazovanje i spoznaju svega što nas okružuje.

4.3.1. Osnove informacijsko-komunikacijske kompetentnosti

Osnove informacijsko-komunikacijskih kompetentnosti obuhvaća medijsku pismenost u koju uvrstavamo početna znanja iz područja informacijsko-komunikacijske tehnologije.

Prepoznavanje i imenovanje tehnologija (računalo, mobitel, televizor, radio i njihove osnovne dijelove: miš, tipkovnica, ekran). Djeca poimaju svrhu tehnologije za igru, učenje, komunikaciju i slično. Spoznavanje i razumijevanje pravila sigurne uporabe. Djeca u današnje vrijeme pokazuju izniman interes za aktivno sudjelovanje na području medijskoga odgoja. U odgojno-obrazovnoj ustanovi tehnologija je važan resurs učenja djeteta. Ova kompetencija razvija se u takvom okruženju u kojemu je pristupačnost djeci vrlo visoka, kao što je pomoć djetetu za samoevaluaciju vlastitih aktivnosti i radova, planiranje i realiziranje aktivnosti. (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje 2014: 27).

Dječak s navršene tri godine imenovao je tehnologiju koja mu je prisutna u vrtiću, uočavao je razliku između televizora, laptopa, mobitela, telefona i radija te je znao svrhu svakog pojedinačnog predmeta. U svojoj četvrtoj godini oponaša odrasle koristeći u igri zamjene za navedene aparate. Počeo je primjenjivati mobitel, telefon te dodatnu dostupnu opremu kao što je tipkovnica.

5. MOTORIČKI RAZVOJ

Motorički razvoj obuhvaća osnovne motoričke sposobnosti koje su glavno obilježje ovog aspekta. Odrednice koje također uvrštavamo u motorički razvoj su: *Pokreti održavanja ravnoteže, pokreti kretanja, pokreti baratanja predmetima te složene motoričke vještine*. (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje 2014:144).

5.1. MOTORIČKA KOMPETENCIJA, OSNOVE MOTORIČKE SPOSOBNOSTI

Osnovne motoričke sposobnosti koje obuhvaćaju ovaj aspekt su koordinacija, ravnoteža, preciznost, snaga, izdržljivost, fleksibilnost i brzina.

Dječak se u aspektu motoričkih sposobnosti ne razlikuje znatno od druge djece, dapače, napredan je i svladava aktivnosti i zadatke kao i njegovi vršnjaci.

5.1.1. Osnovni oblici kretanja, složene motoričke vještine

Djeca od samog rođenja uz pomoć odrasle osobe razvijaju svoju motoriku. Jednako tako postoje i urođeni oblici kretanja kao što su plivanje i koraćanje (Starc et al. 2004: 66). Djeca tijekom svoga odrastanja u početku koriste one oblike kretanja koji im pomažu za

svladavanje prostora, a u to ubrajamo puzanje, hodanje, trčanje na različitim vrstama podloga, mijenjanje smjerova te oblike za svladavanje prepreka kao što su preskakivanje, povlačenje, zaobilaženje, silaženje, penjanje. Još neki od osnovnih oblika za kretanje su oblici za savladavanje otpora dizanja, nošenja, potiskivanja te oblici za baratanje predmetima bacanjem, hvatanjem, ciljanjem. Djeca do svoje četvrte godine usavršavaju hodanje i trčanje odnosno njihova ravnoteža i koordinacija postaju stabilniji. Hod kod djece postaje recipročan njihovim rukama te mogu hodati po ravnoj liniji. Trčanje postaje skladnije. Razvoj penjanja, bacanja, hvatanja, šutiranja razvijeno je do granice kada dijete može izvesti samostalno određene zadatke bez pomoći odrasle osobe (Starc et al. 2004: 114). U petoj godini dolazi do ekspanzije, dijete zauzima prostor konstantnim kretanjem. Pokreti u toj dobi su brži, snažniji i efikasniji. Počinje se razvijati snaga i brzina (Starc et al. 2004: 128).

Kao što je već spomenuto, dječakova motorika je vrlo napredna, do te granice da je do svoje četvrte godine postignuto sljedeće: puzanje, hodanje, trčanje na različitim podlogama, pridržavanje uz pomoć namještaja, ubrzano hodanje i hodanje natraške, silaženje i penjanje stepenicama bez podrške, provlačenje, penjanje, skakanje, preskakanje, bacanje, hvatanje, ciljanje, hvatanje lopte ispruženih ruku i mnogo drugih motoričkih gibanja. Dječak u petoj godini ima poteškoća u hodanju linijom stajući na nju jednom nogom, poskakivanje na jednoj nozi više od pet puta, hodanje po prstima duže vrijeme te motorički zahtjevnije aktivnosti. Od složenih motoričkih vještina dječak je savladao samostalno ljuljanje, vođenje lopte, vožnju biciklom, ples i time iskazuje osjećaj sigurnosti, zadovoljstva i uspjeha.

5.1.2. Preciznost motorike i grafomotorika

Fina motorika ili preciznost motorike te grafomotorika područja su gdje se dijete razvija u području mirnijih tjelesnih aktivnosti. Dijete putem fine motorike usvaja osnovna znanja o različitim radnjama poput crtanja, bojanja, rezanja. Prepoznavanje osnovnog pribora kao što su flomaster, olovka, ljepilo. Savladavanje preciznosti ruku crtanjem, bojanjem, izrezivanjem, lijepljenjem i oblikovanjem. Fina motorika kod djece nadzire se u kutiću građenja gdje se uočava njihova koncentracija nad pažljivim slaganjem kockica te građenje mostića od drvenih kocki. Nadalje, kod djece do četvrte godine fina motorika razvija se u mirnijim aktivnostima kao što su hvatanje pincetom, rezanje papira, otkopčavanje gumbića, mazanje namaza na kruh, držanje olovke s tri prsta, korištenje kista i slično (Starc et al. 2004: 115). Do pete godine dijete savladava finije zadaće u aktivnostima kao što su rezanje papira po ravnoj crti,

precrtavanje po modelu, crta prepoznatljive predmete, prelijeva sadržaj iz vrča u vrč (Starc et al. 2004: 125).

Dječak u području fine motorike dobro napreduje, usvojio je hvat olovke prema papiru držeći ju palcem i kažiprstom prema dolje, hvata dva manja predmeta jednom rukom, drži olovku sigurnim troprstnim hvatom. U petoj godini još je u procesu savladavanja zakopčavanja i otkopčavanja gumbića, hvatanja manjih predmeta hvatom pincete te savladavanja zahtjevnijih zadataka. Grafomotorika kod dječaka je relativno savladana, no ima poteškoća u bojanju predmeta koji je omeđen linijama, dolazi do znatnog prelaženja tih linija. Dječak je savladao precrtavanje kruga, kvadrata, trokuta, no u području crtanja čovjeka, glave i ruku zaostaje. Uz samu grafomotoriku nadovezuje se okulomotorna koordinacija gdje dječak uspješno gradi toranj s više od pet kockica, odvrće i zavrće čepove na bočici, ispušta male predmete u zdjelu. Međutim treba poraditi na nizanju predmeta na nit, zatvaranju kruga ili bilo koje druge linije jer brzo gubi koncentraciju. Dječak se u datom trenutku fokusira na nizanje linija, a ne na zatvaranje.

6. ZAKLJUČAK

Autizam postoji od kad postoji i čovječanstvo. Međutim tijekom povijesti taj poremećaj nije bio toliko spominjan i istraživao kao što je danas, niti je postojao naziv autizam. Djeca, koja su u prošlosti iskazivala nesposobnost u pravilnoj komunikaciji i nepoželjnom ponašanju, smatrala su se neodgojenima. Etiketiralo ih se kao djecu hladnih i bezbrižnih roditelja te kao djecu odbijajućih roditelja. Sve do trenutka kada na snagu nije došao priručnik DSM (*Diagnostic and Statistical Manual*) koji je uveo naziv pervazivni razvojni poremećaj u koji spada i autizam. U današnje vrijeme proučavanje autizma kao poremećaja napredovalo je zahvaljujući raznim institucijama. Podjela kojom se dijagnosticira autizam dijeli se u tri skupine: poremećaj komunikacije, poremećaj socijalne interakcije i stereotipije.

Za prepoznavanje poremećaja kod djeteta, najveću zaslugu imaju roditelji. Roditelji su prvi kontakt s djetetom i najbliža okolina koja može biti zaslužna za djetetov napredak, a isto tako za pogoršanje djetetovog stanja. Složnost, suglasnost i ponašanje roditelja najvažnije su stavke za daljnji razvoj djeteta. Ponašanje uvelike utječe na sami razvoj djeteta, ne toliko direktno koliko indirektno. Svaku emociju djeteta osjeti kao signal i u skladu s njom se i ponaša.

Nadalje, osim roditelja, na dijete utječe odgojno-obrazovna ustanova te ustanove za ranu intervenciju. Odgojitelji kao profesionalni stručni djelatnici u vrtiću su ti koji bi trebali roditelje upozoriti na poremećaj kod djeteta. U edukaciji koju posjeduju odgojitelji, raznim sastancima, seminarima i radionicama, oni bi trebali upozoravati roditelje o poteškoćama koje se događaju unutar skupine.

U radu je praćen razvoj dječaka s poremećajem iz spektra autizma. Područja razvoja kod zdrave djece i praćenog dječaka su ispodprosječna, prosječna i iznadprosječna. Za takav rezultat najviše su zaslužni njegovi roditelji. Od prvog simptoma koji je naslućivao na poremećaj, roditelji su intervenirali. U dvije godine praćenja, odnosno u dječakovoj petoj godini, uočava se veliki napredak. Stoga, iako je proces vrlo zahtjevan, iako se posljedice i nepoželjna ponašanja prelamaju na leđima roditelja, rezultat se uočava. Poremećaj kao što je autizam zaslužuje više edukacije i prostora u današnjem vremenu jer iz vlastitog iskustva navodim kako svako dijete zaslužuje ljepši život u kome su svi dobrodošli bez obzira na bilo kakve poteškoće.

LITERATURA

KNJIGE

1. Bujas, Petkković, Z., Frey Škrinjar, J., suradnici (2010.) *Poremećaji autističnog spektra*
2. Brajša, Žganec, A., *Dijete i obitelj: Emocionalni i socijalni razvoj*
3. Dr. Alvaro Bilbao *Dječji mozak objašnjen roditeljima*, Zagreb 2020.
4. Gavran, M. (2015). *Zaboravljeni sin*. 6. Izdanje. Zagreb: Mozaik knjiga.
5. Iskra : *kako sam u autističnom sinu pronašla genija* / Kristine Barnett ; s engleskog prevela Katja Mihovilović.
6. Bouillet, D., *Inkluzivno obrazovanje (odabrane teme)* Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet, Zagreb 2019.
7. Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2014.
8. Nikolić. Staniša., Marangunić, M., i suradnici (2004.) *Dječja i adolescentna psihijatrija*
9. Pongračić, Z. (2005). *Djevojčica koja je preskočila nebesa ili Gumi-Gumi*. Zagreb: Znanje.
10. Palacio, R. J. (2016). *Čudo*. Zagreb: Fokus komunikacije d.o.o.
11. Remschmidt, H. (2009.) *Autizam, pojavni oblici, uzroci, pomoć*
12. Stacey, P., (2005) *Dječak koji je volio prozore*
13. Starc, B., Čudina Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M., (2004.) *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*
14. Tammet, D., (2009.) *Rođen jednog plavog dana*

FILMOVI

1. Kišni čovjek (Rain Man) 1988.
<https://www.youtube.com/watch?v=fUAjp0VAAwM>
2. Čudo u čeliji broj 7 (2019.)
<https://www.youtube.com/watch?v=zoOJGP1Sffw>

3. Pametni ljudi # 14 - Zlatko Bukvić o autizmu, Floortime i Son-rise metodama, djeci s teškoćama

<https://www.youtube.com/watch?v=iqRM12c9hZk&t=952s>

MREŽNE STRANICE

1. Primijenjena analiza ponašanja i autizam – vodič kroz terminologiju, Jasmina Stošić ;
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
<https://hrcak.srce.hr/file/79510>
2. Radna terapija kod djece s poremećajem iz spektra autizma
<https://hrcak.srce.hr/file/363777>
3. Rana dijagnostika poremećaja iz autističnog spektra - Teorija, istraživanja i praksa
<https://hrcak.srce.hr/file/250451>